

นรกกกลางภาค 2/2566

ภาษาไทย กัณฑ์มัทรี

by หลวงปู่

กัณท์มัทรี

ผู้แต่ง : เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ลักษณะคำประพันธ์ : ราชขาว แทรกตกกาบาลี

บทบาทต่าง ๆ ของนางมัทรี

มารดาที่ดี - นางแนบลูกแม่พระเวสสันดรจะทำปิตุบุตรทรมานมี ซึ่งเป็นทนต์ที่ขี้ใหญ่ แต่นางก็เสียใจมาก จนแทบจะยอมตายแทนลูก

ภรรยาที่ดี - กตัญญู จงรักภักดีกับพระเวสสันดร ถึงแม้จะยอมออกจากมือแล้วก็ตามเข้าป่ามาไว้ใช้สอย

เนื้อเรื่อง ย่อ

ก่อนนางมัทรีจะเข้าป่าก็ฝากลูกไว้กับสามี เหวดากลัวว่านางมัทรีจะกลับไปทันขัดขวางการให้ทานพระเวสสันดร เลยส่งเหวดาแปลงกาย

มาเป็นพญาพาฬมฤคราชเพื่อถ่วงเวลา นางมัทรีอ่อนนอนจนค้ำมืด เหวดาก็ปล่อยตัว

เมื่อนางมัทรีกลับถึงอาศรมแล้วไม่เจอลูกก็โศกเศร้าเที่ยวตามหา พระเวสสันดรที่เห็นนางเศร้าแบบนั้นก็เลยพูดกล่าวหาว่านางมีชู้ ที่กลับบ้านดึก

เพราะไปเจอชายอื่น ที่พูดแบบนั้นไปก่อนเพราะกลัวว่าถ้าบอกความจริงนางจะอ่อนล้าจนตายได้ นางมัทรีที่โดนกล่าวหา ก็เสียใจร้องไห้จนหมดสติ

เมื่อพื้นพระเวสสันดรจึงบอกความจริงว่าลูกให้ชูชกไปแล้ว เพื่อกระทำทานบารมี นางมัทรีก็หายเศร้าและอนุโมทนาบุญของพระเวสสันดรด้วย

ลาวที่ไม่ดี

ไม้ผลกลางเป็นไม้ดอก ไม้ดอกกลางเป็นไม้ผล กิ๊ตทั้ง ๕ มีดมน หอบฟ้าเป็นลิ้นแดง ตากระดุก ตัวสั้นหัวระริก ตาหนักน่นจากบ่า

พระเวสสันดร ✗
พระเวสสันดร ✓

คำศัพท์

กรุงมณฑล เมืองหลวงมณฑล

กรุงลี่ เมืองหลวงท่าทาง

ฉกมาพร สวรรค์ชั้น 6

นิมเวศ วนาสันต์ ป่า

ท้าวสักก พระอินทร์

บริบทนา กล่าวโทษ

เมืองสมัย เวลาสร้าง

พฤษภาลดวาลย์ ไม่เท่า

พานิชทาน พานิชานนอก

อัครมณฑล ทานภายใน เช่น เลือด ชั่วชะ

พฤษภาลดวาลย์ ราชานันต์ (เลื้อยไต่ รอสัน เลื่อนลิ้น) กระลิ สิ่งที่ไม่ดี

ปัญญะพรหมณ์ การให้ลูกแก่คนอื่น มัธยัสถ์ ไม่ยอมพุดจา

กาวระระง ชากศพ อุบล นัว สัติน์ กลิ่นหอม

ปรารถ ปรารถ

พระสรีระ พระอาทิตย์

สันตนาสัยน์ เวลาเงิน

พระสาวนึ่ง ดั่งสิ่งของราชัน

ศศิธร พระจันทร์

อุจจาทร ลูกขึ้น

จักรบริวาริกกร ภารรงในเรือน

พระหทัยนทรพรว ภาชนะทุก

เทพเจ้าจอมสากล พระอินทร์

พระอิสริยยศ น้าตา

บริบทนา รักค่า

สวรรค์ชั้นพรหม

ด โกลาหล ก็บังเกิดมหัศจรรย์ขึ้นใน**ไตรภพ** จบจน**พรหมเมศ**

ทินุเนสุ ปางเมื่อท้าวเชือกสองครุณเขาวเรศผู้ยอครึก รวากะว่าจะแขวะควักซึ่งดวงเนตรทั้งสองข้างวางไว้ในมือพราหมณ์ เฒ่าก็พาสองกุมาร**พะงางม**ไปทางกันดาร ควรจะสงสารแสนอนาอนาด้วยพระลูกเจ้าเป็นกำพร้า พรากพระชนนีแต่น้อยๆ ยังไม่วายนมพราหมณ์ยิ่งชุ่มเข่นเขี้ยวคำรามตีต้อนให้คว้นเดิน ตามปารกระหกระเหินหอบหิ้วแล้วให้โหย มีแต่เสียงเหอโอดโอยสะอื้นร้องรำพันสั่งทุกเส้นหญ้า ก็ห้วนๆ วังเวงวิเวกป่าหิมพานต์

ผู้งดาม

แปลว่า บังเกิดความมหัศจรรย์ขึ้นในโลกมนุษย์ สวรรค์และบาดาล จวบจนถึงสวรรค์ชั้นพรหมเมื่อพระเวสสันดรได้ยกสองกุมารให้แก่ชุก เปรียบเสมือนการควักลูกตาทั้ง๒ข้างให้แก่พราหมณ์เฒ่า ชุกพาสองกุมารเดินทางไปตามหนทางอันแสนยากลำบาก นำสงสารสองกุมารยิ่งนัก ที่ต้องพรากจากพระมารดาตั้งแต่ยังไม่หย่านม ชุกก็ทั้งชุ่มชุ่ม เหม็นตีให้รีบเดินโดยไว ทว่าทั้งผืนป่ามีแต่เสียงสะอื้นให้โอดโอยของสองกุมารน้อยให้ความรู้สึกหวนไหว วังเวงไปทั่วทั้งป่าหิมพานต์

(สาม ทูทิ)

ปางนั้นส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรเทพกัญญา จำเดิมแต่พระนางเชอลีลา ล้วงลับพระอาวาส พระทัยนางให้หวนหวนหวาดพะวงหลัง ตั้งแต่พระทัยเป็นทุกข์ถึงพระเจ้าลูกมิลิมเลย เติบพลางทางเสวยพระโสภพลาถ พระเนตรทั้งสองข้างไม่ขาดสายพระ**อัสสุชล** พลาถพิศดูผลาผลในกลางไพรที่นางเคยได้อาศัยทรงสอยอยู่เป็นนิตย์ผิดสังเกต **เหตุ โจนไม้ที่ผลเป็นพุ่มพวง ก็กลายเป็นเป็นดอกดวงเคียวคาน**อนาเนตร แลวโน้นก็**แก้วเกิดพิกุลแกมกับกาหลง** ถัดนั้นก็**สายหยุดประยงค์ และยมโดย** พระพายพัดก็ร่วงโรยรายดอกกล**มุนมอ** แม้ยังได้เก็บดอกมาร้อยกรองไปฝากลูก เมื่อวันวานก็**เพี้ยนผิดพิศดารเป็นพวงผล** ผิดวิกลแต่ก่อนมา

เกลื่อนกลาด

มากมาย

น้ำตา

แปลว่า พระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ที่ในป่า พระทัยนางให้รู้สึกหวาดหวั่นหวนหน้าพะวงหลัง คิดถึงแต่พระลูกน้อยทั้งสององค์เดินพลางร้องไห้พลาง พระเนตรทั้งสองข้างนองด้วยน้ำตา ในขณะที่มองดูผลไม้ที่พระนางเคยเก็บอยู่ทุกวันว่าเหตุใดวันนี้จึงผิดสังเกต ไม้ผลกลับกลายเป็นไม้ดอก มีต้นแก้ว ต้นเกด ต้นพิกุล ต้นกาหลง ถัดไปเป็นต้นสายหยุด ต้นประยงค์ และต้นยมโดย ยามลมพัดดอกไม้เหล่านั้นก็ร่วงหล่นลงมามากมาย เมื่อวานพระนางยังได้เก็บเอามาร้อยเป็นมาลัยไปฝากกุมารทั้งสอง แต่วันนี้ไม้ดอกไม้กลับกลายเป็นไม้ผลผิดแปลกไปจากเมื่อวาน

ไฉ่อุปกวิตร

กำลังชน

เวลาเย็น

(วจุฉา พาลาว มาตรี) มีอุปไมยเสมือนหนึ่งลูกทราย**ทรมคะนอง** ปองที่ว่าจะชมแม่เมื่อ**สายัณห์** โอพระจอมขวัญของแม่เอ๋ย เจ้ามิเคยได้ยากอย่างเท่าลงเหยียบดิน **รินก็มีได้ไต่ไรมีได้ตอม** เจ้าเคยฟังแต่เสียงพิเลียงเขาขับกล่อมบำเรอด้วยดุริยางค์ ยามบรรทมธุลีลมก็มีได้พัดมาแผ้วพาน แม่สู้พยายามบำรุงเจ้าแต่เยาว์มา เจ้ามิได้ห่างพระมารดาสักหายใจ โอความเชื่องไขครั้งนั้นเหลือขาด สันสมบัติพลัดผดยั้งแต่ตัวต้องไปหามาเลี้ยงลูกเลี้ยงผัวทุกเวลา แม่มาสละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์ (หัสาว) เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหิมราชปักยนิ นปราศจาก**มัจฉินท์**ไปตกคลุกในโคลนหนอง สันสิทองอันผ่องแผ้ว แม่กลับมาถึงแล้วได้เชยชมชื่นสบาย ที่เหนื่อยยากก็เสื่อมหายคลายทุกข์ทุเลาลง สัมสมบัติทั้งวงสาในวังเวียง โอ แต่ก่อนเคยแม่เคยไต่ยินแต่เสียงเจ้าเจรจาแจ้ว ๆ อยู่ตรงนี้ (อิทธิ ปทวลญ) นั่นก็รอยเท้าพ่อชาติ นี่ก็บทศรีแม่กัณหาพระมารดาแลเห็น โน่นก็กรวดทรายเจ้ายังร่ายเล่นเป็นกอง ๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่

ชื่อสระใหญ่ในป่าหิมพานต์

แปลว่า ลูกทั้งสองของแม่เปรียบเหมือนลูกของเนื้อทรายแสนชนที่เฝ้ารอแม่กลับมายามเย็น ลูกรักของแม่เอ๋ยเจ้าไม่เคยลำบาก ไม่เคยต้องเหยียบดิน รินก็มีได้ไต่ไรมีได้ตอม มีพิเลียงคอยกล่อมนอนนอนผ่นผางไม่เคยได้มาใกล้ แม่เฝ้าคอยทะนุถนอมดูแลลูกมิได้ห่าง แต่มาบัดนี้ความยากลำบากทำให้แม่ต้องไปคอยหาอาหาร ทั้งลูกไ้ตามล่าทั้งทั้งสองคน เหมือนลูกหงส์ที่ต้องตกไปคลุกขี้โคลนให้มัวหมอง แม่กลับมาได้เห็นหน้าลูกความเหน็ดเหนื่อยก็หายไปลิ้มความสบายในวัง เมื่อก่อนนี้แม่เคยไต่ยินเสียงลูกพูดคุยอยู่ตรงนี้ รอยเท้าของลูกชาติและกัณหายังคงปรากฏให้เห็นอยู่ กรวดทรายของเล่นทั้งหลายก็ยังวางอยู่

ดอกไม้ 7 ชนิด

- ดอกแก้ว
- ดอกพิกุล
- ดอกเกด
- ดอกกาหลง
- ดอกสายหยุด
- ดอกประยงค์
- ดอกยมโดย / มะยมป่า

* จักแจ้งละ ทุกคน... *